

sammanställning av villkor som individen exponerar genom sitt tänkande.

Eva Fägerborg har valt att fokusera subjektets tänkande, hur människan bygger vardagen på den sociala erfarenheten, men det utesluter inte att den ideologiska omladdningen av industrin under nittioalet kunde ha fångats in bättre. *Struktur* betyder många saker i avhandlingen. Vid disputationen pekade jag på hur samma förändringar pågick vid GM, Volkswagen, Skoda och Ford. De slog igenom samtidigt med samma nyckelord över hela den industrialiserade världen och representerade samma idéer om "new production concepts".

Redan under sjuttioalet började samhällsvetenskaperna undersöka de nya grupper av experter som tagit ledningen i samhället. Dit räknades inte bara journalister, jurister och psykologer utan en bredare kategori av humanistiskt och samhällsvetenskapligt skolade konsulter, marknadsförare och ledare som fick anställning i industrin. De hade nått sina positioner genom sin verbalitet, de uppträdde som förhandlare och deras språkkänsla fortplantade sig nedåt genom företagsorganisationen. De bröt mot den puritanska etikens dogmer, strikta, sobra och fåordiga. De var denna kategori som lade ut en förklarande japansk matris över näringslivet och ställde sina kunskaper till kapitalets förfogande för att skapa företagskulturer och talade gärna om "den hela människan".

En stegrad livskvalitet är något som ingen vill gå miste om, "den hela människan" lockar och vem hon är kan diskuteras i filosofiska termer, men det är marknaden som förmått att ge bilden av den ideala arbetaren ett praktisk innehåll. Mjuka levnadsvärden har därför kommit att fungera som inbjudande möjligheter för nya sociala rörelser och nya professionella, inte minst på de stora företagen.

Eva Fägerborgs avhandling är intressant ur flera synvinklar. Själva syftet är kanske ett av de svåraste man kan välja. Kunskap och tänkande är ett krävande perspektiv men den som lyckas behålla det öppnar vägen för ny typ av diskussioner. Till framgången för Eva Fägerborgs avhandling hör hennes konsekventa fasthållande vid sitt perspektiv och friläggandet av arbetets kunskapsvärldar.

Det måste finnas en del svaga punkter i en undersökning som är nydanande, det ligger i experimentets natur. De viktigaste har jag nämnt. Den etnologiska

arbetslivsforskningens svårigheter att skapa sig nya positioner efter satsningarna under sjuttioalet, speglar samhällsförändringarna. Arbetet förlorade sin centralitet. Kvalitetskonkurrensen mellan bilfabrikerna inleddes under åttiotalet med Japan i spetsen och byggdes upp kring ett annorlunda sätt att presentera bilarna som symbolsystem. Den internationella monetära fundamentalismen under åttiotalet klippte av banden mellan den finansiella världen och den materiella ekonomin. Därför finns det en svårighet att komma vidare som arbetslivsforskare. Problemen är i grunden annorlunda och Eva Fägerborg tillhör de få arbetslivsforskare i etnologin, som verkligen uppfattat situationen. De handlar om klassernas förlorade identiteter, om kulturell och ideologisk fostran på en arbetsplats.

Avhandlingen visar på fältarbetets möjligheter. Det är genom att tränga bortom insamlingsrutinen som Eva Fägerborg finner sitt material. Många har säkert fått sig en tankeställare. Det garanterar att denna avhandling, "Miljoner och my", kommer att leva länge som förebild.

Gösta Arvastson, Göteborg/Uppsala

Berit Wigerfelt: *Ungdom i nykläder. Dansbanefröjder och längtan efter det moderna i 1940-talets Sverige*. Brutus Östlings Bokförlag Symposion, Stockholm/Stehag 1996. 206 s., ill. English summary. ISBN 91-7139-273-4.

I Berit Wigerfelts etnologiska avhandling om arbetarungdom i Uppsala på 1940-talet och deras fritidsvanor får man en tydlig bild av en ungdomskultur i vardande, en utveckling som arbetarungdomen går i spetsen för. De frågor som ställs är: hur speglas den begynnande moderna utvecklingen i ungdomsaktiviteterna? Hur använder sig ungdomarna av dans, musik, film och musik i kulturbygget och i identitetsarbetet? Sker det några klassöverskridanden i denna process? Skiljer sig flickornas möte med moderniteten från pojkarnas?

I avhandlingen får vi bland annat följa "Svartbäcksgänget", ett pojkgäng hemmahörande i Uppsalas arbetarkvarter, och dess öden och äventyr på dansbanor och danshak i Uppsala med omnejd. Wigerfelt låter Allan

Andersson, nedtecknaren av Svartbäcksgängets upplevelser, berätta hur man sommartid "streta i motvind ute på uppsalaslätten" till de olika utedansbanorna, hur gänget vid ankomsten till dansbanan gemensamt saluterade med "ett frenetiskt ringande på cykelstyrets ringklocka: Bäckengänget har anlänt". Allan Andersson beskriver den fartfyllda dansglädjen i jitterbuggens svängar och den sensuella lyckan i foxtrotens närhet och han målar upp den speciella, vemodsfyllda stämningen på utedansbanorna om sommaren. För Svartbäcksgänget handlade den kulturella kompetensen om dansskicklighet, att kunna föra sig och bjuda upp på det rätta, nonchalanta sättet med en nick eller klapp på axeln, att vara slagfärdig – vara en "ordvrängare" – att kunna stå pall för en sup, att ha den rätta längden på kavajen och det rätta stuket på hatten. Med hjälp av dessa attribut kunde arbetargrabbarna väl hävda sig mot såväl "lantisar" som "filistudsare", dvs. studenter som, inskolade i dansskolornas stil, dansade motvalls och flaxade med armarna som semaforer.

Den täta etnografen är en av avhandlingens starka sidor och Wigerfelt låter ofta informanternas egna röster höras. Allan Anderssons kompendium "Dansbanefröjder" utgör, tillsammans med Henry Tholanders biografiska skildring, avhandlingens röda trådar, men en rikhaltig empiri finns också i de intervjuer och frågelistsvar som Wigerfelt har utfört. "Dansbanefröjder" innehåller dels Allan Anderssons egna minnen från ungdomstiden, dels är kompendiet ett slags kollektivt minnesarbete där förf. tillfrågat sina ungdomsvänner från 1940-talet om deras minnen. "Dansbanefröjder" är en guldgruva för etnologer. Allan Andersson haren blick för detaljer, ett intresse för dialoger och slanguttryck och ett språk mättat av sinnesintryck och stämningar.

Det teoretiska perspektiv som Wigerfelt har valt – att se ungdomar som aktiva subjekt – är väl lämpat för att lyfta fram källmaterialet. Den ungdom som man möter i avhandlingen känns förvånansvärt lik vår egen och avhandlingen utformar sig också till ett polemiskt svar på det som vissa ungdomskulturforskare inom t.ex. Birminghamskolan har hävdat, att det först på 1950-talet utformades en speciell ungdomskultur byggd på medier och masskonsumtion. Wigerfelt beskriver hur arbetarungdomen stiger fram och tar plats på den offentliga arenan och med hjälp av populärkulturen skapar sig individuella och kollektiva stilar. Redan på

1940-talet framträder drag som ofta hävdats tillhöra senmoderniteten, det aktiva identitetsarbetet, kreativiteten, motståndet, utopierna och unga mäns intresse för estetiska uttryck. Man får en levande bild av unga arbetarkillar som stukar till hatten som Humphrey Bogart, syr in byxorna efter förebild från swingpjattarna och köper gabardinbyxor som lanserats i "Dimornas bro".

Wigerfelt har sällat sig till den riktning inom ungdomssubkulturforskningen som, istället för att betrakta ungdomar som passiva offer för kommersialismen, ser dem som aktiva subjekt som kreativt använder sig av media och konsumtion för att skapa sig en identitet och uttrycka motstånd och positiva visioner. Det är arbetarungdom som står i fokus i Wigerfelts studie och medelklassungdomens berättelser används mest som analysredskap. Ett annat effektivt analysredskap är myndigheternas uttalanden. Wigerfelt ställer hela tiden berättelsen om dansbanefröjderna, dvs. informanternas egna historier om ett bejakande identitetsarbete mot "Dansbaneeländet". Uttrycket är hämtat från boken *Dansbaneeländet* av Jonas Frykman (1988) och symboliserar synen på ungdomen som ett problem, en syn som på 1940-talet ofta framträdde i pressen och hos myndigheterna. Det var den föreningslösa ungdomen som den bildade medelklassen kände oro inför och som man i olika undersökningar och kommittébetänkanden menade var i besittning av "svag intellektuell och moralisk utrustning". Det var i praktiken arbetarungdomen som åsyftades, men inte den som fortbildade sig, idrottade eller på annat sätt förkovrade sig i organiserad form, det var den som gick och drev, stod och hängde, slösade bort sin tid och sina pengar på ett "överfrekventerande" av dansbanor, danshak och biosalonger. Det är här två sidor av moderniteten som konfronteras; den bildade medelklassens krav på målinriktad aktivitet och rörelse framåt och arbetarungdomens individuellt betonade förändringsarbete med mer okonventionella, alternativa karriärvägar skapade av de nya möjligheterna som populärkulturen erbjöd.

Språk och berättarteknik

Framställningen påverkas tyvärr negativt av de flitigt förekommande språkliga felaktigheterna, somliga lite naiva yttranden – icke problematiserade självklarheter – och en litteraturlista som inte är konsekvent i sin

utformning. Det kan tyckas vara petitesseer, knappast värda att notera, men enligt min mening är det viktigt med omsorg i såväl korrekturläsning som språkgranskning eftersom det påverkar förtroendet hos läsaren.

Nu är ju språket så mycket mer än grammatiken. Vad är det som gör att avhandlingen känns så levande, som om man gjort upp ett titthål in i 1940-talet? Jo, det är en mängd berättartekniker som Wigerfelt skickligt har utnyttjat. Somliga berättartekniker lyfter hon själv fram, t.ex. fördelen med att Allan Anderssons och Henry Tholanders skildringar är hela, färdiga berättelser, opåverkade av forskaren ända fram till slutprodukten. Hon påvisar också vad hon gör när hon hela tiden kopplar tidsandan till vissa bestämda individer i en viss kontext; hur därmed mångfalden framträder i mönstret. Andra berättartekniker diskuterar hon inte och ställer därmed sitt ljus under skeppan. Det är inte bara Allan Anderssons och Henry Tholanders berättelser som behandlas som en helhet. Wigerfelt har över huvud taget undvikit att splittra upp informanternas berättelser. Vi får ofta möta personerna vid ett flertal tillfällen, de presenteras för oss och får ansikten och hemmatillhörighet; de blir sällan anonyma. Här hade Wigerfelt kunnat lyfta fram den etnologiska diskussionen om fördelarna med att behålla informanternas berättelser i sin helhet om man vill forska med ett inifrånperspektiv (se t.ex. Stefan Bohman, "The people's story" 1986).

Wigerfelt har flitigt använt sig av citat ur informanternas berättelser. Eftersom det märks att hon inte bara använder sig av citaten som en slags aptitretande krydda – hon har ett underliggande syfte med dem – hade det varit välkommet med en diskussion om deras funktion. James Clifford skriver, i sin diskussion om olika skrivtekniker som kan bryta forskarens ensamrätt till texten, om hur citaten kan användas i kampen för en mer demokratisk vetenskap (*The Predicament of Culture* 1988:44 ff.). Det är precis så det fungerar i denna avhandling. Citaten öppnar texten för alternativa tolkningar, för att kunna läsas av en utomvetenskaplig läsarrets.

Avhandlingen är välkomponerad och pedagogiskt upplagd. Den börjar med Henry Tholanders berättelse om hur han som barn upplevde ingången av det nya decenniet 1940 och den slutar med Henry, klassresenären – vad det blev av hans liv, hur hans ungdom såg ut, varför just hans liv blev en klassresa och vad detta

innebar i form av kostnader och i känslan av att inte höra hemma någonstans. Den avslutande diskussionen är välskriven. Där sammanfattas de analytiska guldkornen. Wigerfelt betonar att det var en kroppslig utmaning som arbetarklassungdomen stod för; de gjorde något med sin kropp, smyckade den, dansade, stod för en annorlunda sexualsyn osv., och det var det djuriska, icke kultiverade i denna hållning som oroade den bildade medelklassen. Att ungdomar efter förebilder från filmens värld offentligt kramades och kysstes t.ex., var i de vuxnas ögon något helt skandalöst. Medelklassens oro gällde i hög grad att deras skötsamma ungdom skulle ta efter dessa olater.

I slutdiskussionen summeras också polemiken mot Dick Hebdige och andra som velat se den vita swingmusiken som en ofarliggjord variant av den svarta jazzen. Som Wigerfelt så övertygande beskriver i kapitlet om jazzen, så visar den häftiga reaktionen från samhällets moralister att swingmusiken i Europa knappast var att betrakta som ofarlig. Detta bevisar nödvändigheten av att contextualisera musikforskningen, att man sätter in musiken i sitt sociala och historiska sammanhang.

Michael Mitterauers tes om individualsfären som en förutsättning för utvecklingen av en speciell ungdomskultur avvisas också. Mitterauer menar att det först är när ungdomen får egna utrymmen, som en individualisering kan ske. Wigerfelt visar på hur arbetarungdomen, trots den utbredda trångboddheten, ändå fann tillfälle att t.ex. lyssna på sin egen musik och på andra sätt utprova sin identitet.

Vart tog flickorna vägen?

Det är den kreativa, frigörande aspekten på populärkulturen som betonas i denna avhandling. Wigerfelt konstaterar själv i slutet av boken att den slagsida som skapas av "den detaljerade etnografin som betonar och komprimerar görandet skymmer tråkigheten". Det är de bejakande ungdomarna som träder fram i hennes studie. Men det finns ju också en förtryckande sida av populärkulturen. De som inte fick vara med, då – de som inte platsade i gänget, som blev nobbade, panelhörnorna osv.? Allt framstår i en sådan ljus dager. Wigerfelt konstaterar visserligen att nostalgin är en verksam kraft i berättelser om ungdomstiden, men hon låter det stanna vid ett konstaterande. Hon låter inte denna insikt få

konsekvenser för tolkningen av materialet. Om det är så att det idylliska slår igenom, att t.ex. känslor av utanförskap sällan kommer fram i materialet, måste detta på ett annat sätt tas på allvar i analysen. Förf. skulle också ha kunnat komplettera materialet med att intervjua personer som tar upp andra sidor av ungdomskulturen.

Avhandlingens titel och syfte anger ungdomen som studiens målgrupp, men egentligen handlar det mest om arbetargrabbar. Wigerfelt skriver att hon har försökt balansera materialets slagsida genom att komplettera med intervjuer och uppteckningar gällande flickor, men det har inte varit tillräckligt för att man ska kunna tala om en likvärdig behandling av könen. Det material som redovisas lyfts inte fram tillräckligt, könshierarkin underbetonas och relationen mellan könen harmonieras. Att säga sig forska om ungdom men i själva verket i huvudsak behandla unga mäns livsvillkor, det är ett problem som bl.a. har diskuterats av feministiska forskare inom den brittiska subkulturforskningen. Denna diskussion berörs aldrig i avhandlingen.

Wigerfelt har använt sig av gruppen arbetarflickor på liknande sätt som hon använt sig av gruppen medelklassungdom; nämligen i syfte att fokusera arbetarkillarna. Hon skriver i inledningen att det är relationen mellan män och kvinnor hon finner intressant – spelet på dansbanan, i kärleken och sexualiteten. Unga flickor är inte viktiga i sig utan endast i relation till männen, för att belysa manligheten. Att analysera manlighet med hjälp av relationen till kvinnan är i och för sig ett fruktbart analytiskt grepp, men då ska det anges i syftet att det främst är den manliga ungdomen som studeras.

I kapitel ett, där myndigheternas syn på ungdomsproblemet beskrivs, blir det tydligt att de som var mest föreningslösa och därmed betraktades som den mest passiviserade och demoraliserade ungdomsgruppen var just arbetarflickorna. I det följande kapitlet, "Dansbanefröjder", behandlas bl.a. hur högt arbetargrabbarna skattade detta att vara en "ordvrängare". Genom att ge konkreta exempel på slanguttryck och munviga dialoger levandegörs humorn och slagfärdigheten hos killarna. Man får en förståelse för vilket effektivt vapen språket och skämtet utgör i kampen om dominans mellan unga män från skilda klasser. Till och med studentskorna, menade man, ville gärna dansa med arbetargrabbar: de var "lite friskare i näbben så att

säga". Även i kampen mellan könen var språket en viktig maktfaktor. Man drev inte bara med studenter och "lantisar", utan även med flickorna, speciellt "nobbartjejer", flickor som tog sig rätten att tacka nej när de blev uppbadna. Men fanns det inga tuffa, självsäkra, slagfärdiga tjejer, tjejer som kunde hävda sig och ge tillbaka med samma mynt? Och hur upplevde de blyga flickorna mansjargongen, blev de tystade och satta på plats eller upplevdes skämten som relativt harmlösa?

Wigerfelt hävdar i "Dansbanan som social arena", att dansgolvet var ett undantag från samhället i övrigt vad gäller manlig dominans: här varierade dominansen mellan män och kvinnor. Hon menar att i och med att flickorna hade tillfälle både att nobba och att bjuda upp på "sistan", så uppvägs detta männens rätt att bjuda upp och välja ut. Samtidigt beskriver hon hur tabu det var att nobba, hur endast en liten minoritet, t.ex. en grupp smarta tjejer som var stamgäster på danspalatset "Bluffen", kunde få ta sig rätten att nobba utan att råka ut för repressalier från grabbarna. Hon harmoniserar också situationen i danssalongen genom att "ofarliggöra" uppjudandet. Objektgörandet av flickorna slätas över när hon förklarar utväljandets principer. Det nämns inget om utseende utan det handlade bara om dansskicklighet, om att man varit där förut och om man råkade bli uppjuden på en gång och inte blev sittande där man satt.

I "Jazzen som hot eller möjlighet" är det bara killarna som spisar. Fanns det inga flickor som lyssnade på jazz? Om inte, varför? Utifrån ett exempel från en kvinnlig dragospelande orkestermedlems erfarenheter ställer Wigerfelt frågan om orkestrarna kanske inte bara var klassöverskridande utan också könsöverskridande. Hon konstaterar att hon har ett alltför litet material för att kunna generalisera, men hon menar att många kvinnor på 1940-talet, som var med i dansbandsorkestrar, vittnar om att de blev behandlade på samma villkor som männen och hon hänvisar därvid till andra undersökningar. Kvinnliga rockmusiker idag kan berätta hur svårt det är för dem att bli accepterade som musiker. Jag känner mig inte övertygad om att det skulle ha varit så mycket lättare på 1940-talet, i alla fall inte för dem som spelade "manliga" instrument.

I "Den laddade kroppen" är det endast de flickor som sattes på piedestal, medelklassflickorna, de fina flickorna, som får komma till tals. Den grupp varur de s.k.

”madrasserna” rekryterades, arbetarflickorna, deras röster är stumma. I just detta ämne hade det varit extra angeläget med ett inifrånperspektiv från arbetarflickornas håll, eftersom maktkampen och könshierarkin här ställs på sin spets. Det som ger pojken hög prestige – samlaget – ger flickan låg prestige. Arbetarpojknas berättelser gör i och för sig, utan forskarens kommentarer, dubbelmoralen och kvinnoförtrycket smärtsamt tydligt: de flickor som hade kondomer i väskan fick skylla sig själva eftersom de därmed visade att de ”var med på det från början”, de som ställde upp blev stämplade som lätta på foten osv. – men bristerna i analysen blir därmed ännu mer anmärkningsvärd.

”Filmen som förförare eller inspiratör” beskriver ett av de ungdomsproblem som myndigheterna oroades av, fnittrandet i biograferna. Detta var ett fenomen som flickorna till största delen stod för och Wigerfelt menar att det var det okontrollerade, djuriska i detta beteende som provocerade de vuxna ur den bildade medelklassen. Men det kan också, enligt min mening, ses som något mer. Fnittrandet skulle kunna tas upp som ett exempel på aktiv motståndskultur från arbetarflickornas sida. De vuxna provocerades säkert så starkt därför att de kände på sig att fnittrandet var flickornas sätt att visa en slags kollektiv makt, en de underordnades förstulna makt demonstration.

Kapitlet ”Ungdom i nya kläder” innehåller flest uppgifter om arbetartjejer av alla kapitlen. Men istället för de sensuella beskrivningar av arbetargrabbarna och deras bejakande av sin fåfänga, sitt stoltserande och sin manliga bekräftelse i det estetiska, handlar det mest om sömnad för flickornas del, det är något så nyttigt och praktiskt över det hela och ”det var ju högtidligt” att få sätta på sig något nytt. Varför inte fråga jazzarbrudarna, innegänget på danspalatset ”Bluffen” t.ex., eller andra flickor i farten? Då hade man kanske kunnat få fram ett liknande sensuellt bejakande av det estetiska, av att klä sig och se ut, som för killarnas del. Wigerfelt har kopplat uppgifterna om arbetarkillarna, men även om medelklassflickorna, till speciella individer med kontext omkring sig, medan arbetarflickornas utsagor är mer anonyma. Detta innebär att de inte blir riktigt levande för läsaren, man får inte syn på dem.

Wigerfelt hade kunnat få teoretisk inspiration vad gäller flickornas del i ungdomskulturen av den brittiska och amerikanska Cultural Studies-forskningen kring

1940-talet och feminiseringen av masskulturen, eller ”Massculture as woman: modernism's other”, som Andras Huyssen (1986) har satt som titel på en artikel om detta fenomen. Inom denna forskning har framförts att kvinnan är den som mest har sammanknippats med masskulturen. Jackie Stacey menar att de engelska arbetarklassflickorna på 1940-talet försökte fly undan från rollen som utschasad husmor. Med hjälp av masskulturen försökte de undkomma sina mödrars öden, för att istället söka sig till förebilder i filmens glamorösa värld (Stacey, *Star Gazing*, 1994).

Sammanfattning

Jag har påpekat att avhandlingen har en del språkliga fel av grammatikalisk art – men jag har också hävdats att den är välskriven på så sätt att den har en berättarteknik som väl framhäver källmaterialets alla fördelar. Detta gäller också valet av teoretiskt perspektiv – att betona det aktiva i arbetarungdomens identitetsarbete och kulturbygge. Genom att kontrastera informanternas berättelser om sin egen ungdom gentemot myndigheternas syn på ungdomen understryks det klass- och generationsmässiga i talet om ungdomen som ett problem. Genom att jämföra arbetarklassungdom med medelklassungdomar får man syn på i hur hög grad 1940-talet var en tid då arbetarungdomen tog plats och lät sig synas, hur den i själva verket gick i täten för den framväxande ungdomskulturen.

Avhandlingen har dock en slagsida mot de ungdomar som bejakade populärkulturen, de förtryckande sidorna finns inte med. Min allvarligaste kritik har gällt arbetarflickornas plats i avhandlingen. Trots att Berit Wigerfelt har varit medveten om avhandlingens köns-mässiga slagsida och trots att hon även försökt avhjälpa detta med intervjuer, anser jag att flickorna från arbetarklassen fått en alldeles för undanskymd roll och att deras situation i viss mån idylliseras. Det är för få intervjuer med flickor från arbetarklassen, och det material som finns analyseras med en vilja att se harmoni mellan könen, en harmoni som det inte finns underlag för i materialet.

Kategorin arbetarflickor används ungefär som kategorin medelklassungdom – som ett analysredskap för att bättre kunna fokusera arbetarkillarna – inte som en grupp likställd med killarna. Arbetarflickornas undanskymda plats är anmärkningsvärd inte minst på grund

av att tjeerna från arbetarklassen var de som befann sig längst ner i hierarkin, var mest oorganiserade, mest föraktade av samhällets smakdomare, fnittrade mest och blev mest utnyttjade.

Kritiken kan dock inte förta det positiva intrycket av att denna avhandling är ett bra exempel på vad ett etnologiskt perspektiv kan åstadkomma inom populärkultur- och medieforskning. Bruket betonas i en tät etnografisk skildring där summan av delarna – film, dans, musik, konsumtion, kopplad till en viss bestämd kontext, till vissa konkreta personer, individer som själva får berätta sin historia – utgör något kvalitativt helt annorlunda än att t.ex. studera varje medium för sig, som man ofta gör inom Cultural Studies, eller att utesluta brukarna när man analyserar populärkulturen.

Denna skildring av levande, agerande arbetarungdom på 1940-talet ger oss perspektiv på vår egen tid. Den senmodernitet som vissa ungdomsforskare velat hänföra till nutiden, av den fanns det drag redan på 1940-talet vad gäller kreativitet och motstånd och det var arbetarungdomen som utgjorde förtruppen.

Marianne Liliequist, Umeå

Marianne Wahlberg: *Jordens förbannelse. En kulturell studie av moderniseringsprocesser i Norrbotten*. Acta Universitatis Upsaliensis, Studia Ethnologica Upsaliensia 16. Uppsala 1996. 175 s., ill. English summary, ISBN 91-554-3747-8.

Marianne Wahlberg inleder avhandlingen *Jordens förbannelse. En kulturell studie av moderniseringsprocesser i Norrbotten* med att referera till sin uppväxtmiljö på ett familje-jordbruk i 1940- och 50-talens Norrbotten. Gården fungerar som en mötesplats för många besökare och ger upphov till en gemenskap byggd på uppbrott och återkomster. Norrbotten är alltså inte fast och statiskt i Wahlbergs beskrivning utan *dynamiskt*. Denna dynamik uppstår i en skärningspunkt mellan traditionell och modern kultur som också utgör fokus för avhandlingen.

Wahlberg konstaterar att 1920- och 30-talens tidiga folklivsforskning var måttligt intresserad av länet. Det "riktiga" svenska landskapet och folkturen fanns

inte i Norrbotten utan i Dalarna. I Tornedalen och bland samer gjordes några forskningsinsatser och på 1960-talet när lokalsamhället var i fokus gjordes bl.a. Åke Dauns "Upp till kamp i Båtskärsnäs".

Men analysen i Wahlbergs studie handlar om något annat. Med hänvisning till Anders Linde-Laursens avhandling *Det nationales natur*, vill Wahlberg ansluta sig till en forskningslinje som berör konstruktionen av det nationella. Wahlbergs analysätt kan således sägas vara konstruktivistiskt, även om hon själv inte använder denna term.

Hur vill då Wahlberg analysera dessa konstruktioner av det nationella? Jo, genom att gå ned på en individnivå och analysera hur vissa nyckelfigurer i Norrbottens moderna historia beskriver Norrbotten och sig själva i en form av "uppbrottets, berättandets och beskrivandets kultur", som Wahlberg uttrycker det. Detta leder fram till syftet med avhandlingen:

"Mitt syfte är att med utgångspunkt i 1900-talet beskriva moderniseringen av Norrbotten. I första hand vill jag beskriva hur en grupp individer, som hade språket och uttrycksformerna i sin hand, mötte den rationella syn på utveckling som centralmakten representerade och analysera de kulturella konsekvenserna ifråga om anpassningen till nya levnadsformer" (s. 20).

Materialet presenteras i ett separat kapitel och består av en mängd olika texter, t. ex. Hushållningssällskapets rapporter med förlagor, kulturhistoriska texter, brevsamlingar, biografier, uppteckningar, skönlitteratur m.m., i en för etnologer rätt så vanlig blandning av olika källkategorier.

Själva undersökningen börjar i kapitlet "Den nationella manifestationen" med sekelskiftets bristbeskrivningar och framtidsvisioner av Norrbotten. Begreppet *beskrivning* är viktigt i den här avhandlingen. Stora delar av framställningen handlar om språkets makt över tanken, över känslorna, men också över terrängen. Moderniseringsprocessen handlar om att erövra ett landskap genom att beskriva det genom, text, bild eller kartografiska framställningar. Vid den här tiden spekteras Norrbotten på alla plan. Kapitlet innehåller också de första konturerna av de individer som återkommer genom hela avhandlingen, t.ex. länsmejerskan Anna Gustafson och lantbruksexperten riksdagsman Paul Hellström eller inspektorn och senare författaren David Törnqvist.